

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ
ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

**Актуальні проблеми
вітчизняної та всесвітньої
історії**

Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного
університету

Випуск 23

Рівне – 2012

Збірник наукових праць

«Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії»

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету.
Випуск 23. – Рівне: Рівненський державний гуманітарний університет,
2012. – 690 с.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Головний редактор:

Постоловський Руслан Михайлович, к.і.н., професор, член-кореспондент Міжнародної слов'янської академії наук (м. Рівне).

Заступник головного редактора:

Шелюк Людмила Олександрівна, к.і.н., професор (м. Рівне).

Науковий редактор:

Троян Сергій Станіславович, д.і.н., професор (м. Рівне).

Відповідальний редактор:

Шеретюк Валерій Миколайович, к.і.н., доцент (м. Рівне).

Члени редколегії:

Жилюк Сергій Іванович, д.і.н., професор (м. Острог); **Киридон Алла Миколаївна**, д.і.н., професор (м. Київ); **Степанков Валерій Степанович**, д.і.н., професор (м. Кам'янець-Подільський); **Стоколос Надія Георгіївна**, д.і.н., професор (м. Рівне); **Фісанов Володимир Петрович**, д.і.н., професор (м. Чернівці); **Чухліб Тарас Васильович**, д.і.н. (м. Київ); **Швецова-Водка Галина Миколаївна**, д.і.н., професор (м. Рівне); **Шугасва Людмила Михайлівна**, д.ф.н., професор (м. Рівне).

Згідно постанови президії ВАК України часопис «Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії» визнано фаховим виданням у галузі історичних наук (постанова від 17 квітня 2010 р.)

Свідоцтво про державну реєстрацію:
серія КВ № 15857-4329Р від 12 жовтня 2009 р.

Друкується за рішенням Вченої Ради Рівненського державного гуманітарного університету, протокол № 10 від 24 травня 2012 р.

За достовірність фактів, дат, назв і т.п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не співпадати з позицією редколегії. Рукописи не повертаються.

Адреса редакції: 33027, м. Рівне, вул. С. Бандери, 12, РДГУ

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2012

УДК: 274(477.81)«194/195»

Т. Ісічук

ЗАГАЛЬНІ РИСИ І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПРОТЕСТАНТИЗМУ НА РІВНЕНЩИНІ (ДРУГА ПОЛОВИНА 40–50 РОКІВ ХХ ст.)

Протестантизм на Рівненщині у другій половині 40–50-х років ХХ ст. розвивався в умовах атеїзаційної політики радянської влади. Для демонстрації світовій громадськості переваг ідеології соціалізму та намагання контролю релігійного процесу офіційна влада стимулювала об'єднавчі процеси близьких за культовою практикою та віровченням течій. Громади євангельських християн, баптистів, п'ятидесятників, братських менонітів, дарбістів і інших протестантських течій штучно було об'єднано у Союз ЄХБ. Це призвело до напруги у релігійних спільнотах, подекуди втрати ними базових елементів культу, а також ускладнені у можливостях задовольняти духовні потреби віруючих.

Ключові слова: протестантизм, Союз ЄХБ, Всесоюзна Рада ЄХБ, Рада у справах релігійних культів при РНК СРСР.

ИСИЧУК ТАТЬЯНА. ОБЩИЕ ЧЕРТЫ И ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ ПРОТЕСТАНТИЗМА НА РОВЕНЩИНЕ (ВТОРАЯ ПОЛОВИНА 40–50 ГОДОВ ХХ В.) Протестантизм на Ровенщине во второй половине 40–50-х годов ХХ в. развивался в условиях атеизационной политики советской власти. Для демонстрации мировой общественности преимуществ идеологии социализма и попытки контроля религиозного процесса официальная власть стимулировала объединительные процессы близких по культовой практике и вероучению течений. Общины евангельских христиан, баптистов, пятидесятников, братских менонитов, дарбистов и других протестантских течений искусственно было объединено в Союз ЕХБ. Это привело к напряжению в религиозных общинах, местами потери ими базовых элементов культа, а также осложнений в возможностях удовлетворять духовные потребности верующих.

Ключевые слова: протестантизм, Союз ЕХБ, Всесоюзный Совет ЕХБ, Совет по делам религиозных культов при СНК СССР.

ISICHUK TATIANA. GENERAL FEATURES AND DEVELOPMENT TRENDS OF PROTESTANTISM IN RIVNE REGION (THE SECOND HALF 40–50 YEARS OF THE TWENTIETH CENTURY). Protestantism in Rivne region in the second half of the 40–50-th century developed in ateyizatsiynoi policy of Soviet power. For demonstration of the world community benefits the ideology of socialism and attempts to control religious process official government stimulated the unification process are similar in cult practice and doctrine flows. The Communities of Evangelical Christian, Baptists, Pentecostals, Mennonites mass, darbistiv and other Protestant denomination was artificially united in the Union Baptist. This has led to stress in religious communities, sometimes loss of the basic elements of the cult, and difficulties in opportunities to meet the spiritual needs of believers.

Keywords: Protestantism, Baptist Union, All-Union Council of the EHB, the Council for religious worship by SNK USSR.

Період другої половини 40–50 років ХХ ст. позначився дещо відносним пом'якшенням політики офіційних органів влади у релігійному

питанні. У той час представники владних структур проводили профілактичну роботу із керівниками релігійних громад, шляхом систематичних зустрічей і бесід та з метою об'єднання громад і церков. Державні урядовці, бажаючи ілюструвати світові переваги соціалістичного суспільства, намагалися звести близькі за віровченням течії до єдиного знаменника. Це торкнулося протестантизму: стало важливим питання створення єдиного протестантського об'єднання для кращого контролю за діяльністю різних протестантських утворень, які це об'єднання включило б у себе. Так, у 1944 р. владою було ініційовано об'єднання баптистів з євангельськими християнами в Союз євангельських християн і баптистів. Із 1945 р. у Союзі перебували баптисти, частина п'ятидесятників, пізніше – братські меноніти, дарбісти й інші окремі євангельські течії.

Союз будувався на федеративних принципах, його окремі осередки (місцеві, регіональні, республіканські) підпорядковувалися центру – Всесоюзній раді євангельських християн і баптистів (ВР ЄХІБ, з 1946 р. – ВР ЄХБ), яка була утворена у 1944 р. із центром у Москві [15, с. 379; 16, с. 302]. Вищим органом Союзу став з'їзд представників помісних церков. З'їзд обирав Правління та Раду Союзу, які мали реалізовувати у життя прийняті рішення. На з'їздах Правління Союзу ЄХІБ звітувало про роботу, стан розвитку, тощо. Рада Союзу періодично перевіряла роботу Правління Союзу ЄХІБ про що інформувала на пленумах [23, с. 192].

Склад Всесоюзної Ради обирали на з'їзді Союзу ЄХІБ. Впродовж майже двох десятиз років, склад Ради не переобирався. У структурі Союзу визначалася єпископальна система керівництва із специфічною ієрархічною системою: Президія союзу – пленум Ради – старший пресвітер – пресвітер помісної церкви. Особливістю у цьому питанні в Українській РСР було те, що тут призначали старшого пресвітера республіканського рівня, який спрямовував діяльність старших пресвітерів обласного рівня [23, с. 192].

Після з'їзду на першому ж пленумі обирали Президію, у підпорядкуванні якої перебували відділи благовістя і християнської єдності, підготовки служителів і видавничий. Президія, у свою чергу, обирала генерального секретаря, голову і його заступників. Уповноваженим ВР ЄХІБ в Українській РСР було призначено Андрєєва О. Л. На рівні областей діяли обласні Ради ЄХБ. Так, 16–17 січня 1945 р. у м. Ровно у присутності уповноваженого ВР ЄХБ Андрєєва О. Л. відбулася нарада пресвітерів громад ЄХБ, на якій було обрано обласну Раду ЄХБ. Вірогідно, що обласна Рада ЄХБ зазнавала тиску і обмежень з боку офіційних владних структур. У цьому ж 1945 р. доповідаючи заступнику уповноваженого Ради у справах релігійних культів при РНК СРСР по УРСР п. Петрову, уповноважений Ради у справах релігійних культів при РНК СРСР по Ровенській області Г. Волошкевич інформував, що обласна Рада ЄХБ «ніякої роботи не проводила» з часу її утворення, а тому після отримання відповідної вказівки

з м. Києва Рада була розпущена [1, арк. 10].

У листі уповноваженому Ради у справах релігійних культів при РНК СРСР по Ровенській області Г. Волошкевичу (квітень 1945 р.), заступник уповноваженого Ради у справах релігійних культів при РНК УРСР п. Петров повідомляв, що рішенням Весоюзної Ради ЄХБ для зв'язку з органами влади та з метою швидкого і своєчасного вирішення конфліктних питань які можуть виникати, введено інститут обласних уповноважених ЄХБ. Таким уповноваженим ЄХБ у Ровенській області став Ничипорук М. А. Відповідно цього ж листа Волошкевич Г. Г. мав встановити з Ничипоруком М. А. постійний діловий контакт і за його допомоги виявити та взяти на облік усі громади ЄХБ області та служителів культу обласного об'єднання [2, арк. 4–4 зв.].

Проте, вже у 1948 р. у переписці уповноважених Рад у справах релігійних культів різних рівнів прослідковуємо дії з боку офіційної влади спрямовані на обмеження впливу старшого пресвітера Ничипорука М. А. на протестантську спільноту області, а також обмеження діяльності протестантів [2, арк. 97–98]. Так, уповноваженим Ради у справах релігійних культів при РМ УРСР П. Вільховим, було дано суворе попередження М. Ничипоруку та його помічнику К. Шкурському внаслідок того, що вони здійснювали відкрито у низці населених пунктів обряд хрещення у водоймах та ще й у супроводі хорového співу (м. Ровно, с. Звидже, с. Александрії). Це трактувалося представниками офіційної влади як серйозне порушення порядку шляхом здійснення хрещень з участю обласного керівництва ЄХБ. При цьому наголошувалося, що духовний центр ЄХБ рекомендує обряди хрещення проводити «без шуму», невеликими групами, без супроводу хору, без запрошення сторонніх осіб, зокрема, пресвітерів інших громад, а молитви здійснювати лише у молитовному приміщенні (про це навіть йшлося в офіційному друкованому органі Союзу ЄХБ – журналі «Братский вестник»). У документі вказано, що у разі повторення таких порушень з боку М. Ничипорука і К. Шкурського їм загрожує зняття з реєстрації [2, арк. 328].

Усі громади п'ятидесятників, інших протестантських течій, що увійшли до Союзу ЄХБ втратили свою автономність. Громади, що не погоджувалися на входження до Союзу ЄХБ офіційна влада позбавляла права на реєстрацію у державних органах влади [16, с. 301]. У разі, коли релігійна громада не була зареєстрованою в державних органах влади, вона не мала права здійснювати богослужіння [1, арк. 11; 1, с. 21]. Так, п'ятидесятницька громада с. Межиріч Ровенської області була позбавлена права реєстрації, оскільки не дала згоди на злиття з ЄХБ. Відповідно – пресвітер цієї громади Малиновський А. А. не мав права проводити зібрання. Внаслідок цього громада вимушено переходила на нелегальне становище, а віруючі – проводили зібрання таємно [1, арк. 82].

У 1946 р. вільні християни (дарбісти) Закарпаття об'єдналися з євангельськими християнами-баптистами та увійшли до складу Союзу ЄХБ.

Їхнє віровчення вирізнялося відмовою від водного хрещення, ламання хліба, використання молитовних будинків, оплачуваних пресвітерів та проповідників. Віруючі цієї течії виступали проти низки свят, ікон, прикрас, музичних інструментів, а також проти державної реєстрації громад. Згідно із актом про об'єднання, вільні християни мали здійснити реєстрацію своїх громад згідно із чинним законодавством. Зокрема, у м. Ровно діяла громада дарбістів. Так, у листі (від 17 травня 1945 р.) до уповноваженого Г. Волошкевича заступник уповноваженого Ради у справах релігійних культів при РНК СРСР по УРСР п. Петров зауважував на тому, що у Ровно існує «якась секта під назвою «дарбісти». Він же дав доручення обласному уповноваженому провести роботу, з метою отримання детальної інформації про сутність віровчення дарбістів та їх діяльності, кількісний склад і керівників громади. Зібрану інформацію обласний уповноважений терміново мав відправити Раді у справах релігійних культів при РНК СРСР по УРСР [2, арк. 8]. У відповідь уповноважений Ради у справах релігійних культів при РНК СРСР по Ровенській області Г. Волошкевич проінформував, що «секта дарбістів» як самостійна громада існувала до її об'єднання із Союзом ЄХІБ. Зазначив також, що діяли громади у м. Ровно і м. Здолбунові чисельністю в межах 50–60 членів. Також наголошував, що сутність віровчення дербістів не відрізняється від віровчення євангельських християн і баптистів, хіба за винятком того, що дарбісти не визнавали Союзу ЄХІБ. [1, арк. 19–19 зв.].

Із переписки уповноважених Ради у справах релігійних культів відомо, що громади дарбістів діяли і в інших населених пунктах Ровенської області (наприклад, с. Здовбиця). Проте, з метою уникнення тиску з боку офіційної влади і легалізації своєї діяльності вони вливалися у Союз ЄХБ. Впродовж кінця 40–50 років уповноваженому у Ровенській області Волошкевичу Г. Г. від апарату уповноваженого із Києва надходили листи з вказівками щодо контролю за діяльністю «колишніх дарбістів» у Ровенській області навіть після входження їх громад до Союзу ЄХБ [2, арк. 317].

Представники офіційної влади намагалися зменшити число протестантських громад в області і часто віднаходили причини аби їх не тільки об'єднувати, але й закривати. Офіційно ж, у документах за 1944–1945 рр. такі процеси із зменшення кількості громад виглядали як наслідок їх самоліквідації у зв'язку із відсутністю двадцятки як органу самоуправління громади [3; 5; 6; 7; 8; 9; 10; 11; 12]. Уже на початку 1949 р. реєстрація протестантських громад майже припинилася.

Тоді ж, окремі служителі культу повернулися із місць попередніх ув'язнень. Проте, впродовж 1949 р. переважною мірою пресвітери та проповідники а також інші віруючі громадяни були знову заарештовані і відправлені у табори, засудженні «за антирадянську пропаганду», «зраду Батьківщині», тощо [18; 13; 14]. Так, відповідно до статистичного звіту за четвертий квартал 1953 р. кількість служителів ЄХБ у Ровенській області

порівняно із 1952 р. зменшилася на 180 осіб [2, арк. 315]. За період травня – липня 1954 р. знято з реєстрації низку священнослужителів у Гощанському, Дубровицькому, Острожецькому, Рафалівському, Степанському та Деражненському районах [2, арк. 342].

У 50-х роках частина протестантських громад проводила свої богослужіння нелегально. Відтак, швидкими темпами відбулося збільшення чисельності громад які практикували ведення двох списків членів громад, у тому числі одного із них неповного – для подання інформації офіційним органам влади. Так, у листі до уповноваженого по Ровенській області Г. Волошкевича заступник уповноваженого при РМ УРСР Швайко Р. І. вимагав пояснень, чому згідно кварталних звітів у Ровенській області існують суттєві розходження між числом віруючих, які прийняли хрещення та кількістю наблизених. Наприклад, у 1950 р. кількість наблизених становила 210 осіб, а хрещення прийняло – 331, у 1951 р. відповідно – 96 / 162 особи, у 1952 р. – 66 / 129 осіб [2, арк. 315].

Протестантські громади у цей час чисельно поповнювалися переважно за рахунок природного приросту сімей віруючих. Іншим джерелом поповнення чисельності протестантів була православна спільнота. Протестантські громади були легальні (зареєстровані громади, діяльність яких була юридично унормована) та нелегальні (частина громад чи віруючих діяльність яких була нелегальною, а становище визначалося як таке, що вступило у протиріччя із законом). Діяльність нелегальних протестантських громад була ускладненою. Відносини, наприклад, громад Свідків Єгови з владними органами були напруженими і у юридично-правовому полі – не врегульованими. Громади Свідків Єгови офіційна влада на реєстр не брала і як наслідок – їх діяльність була забороненою [16, с. 300–301].

Неофіційна релігійна діяльність громад чи окремих сповідників набувала політичного звучання у релігійному житті країни. Виникала потреба та мали місце прояви нелегальної діяльності видавництв і друкарень [19; 20; 21; 22]. У нелегально виданій літературі поряд із духовними роздумами часто зустрічалися гострі соціально-політичні заяви віруючих. Така діяльність викликала на себе вогонь з боку правозахисних органів влади, котрі намагалися припинити її. Так, із середини 1949 р. було припинено видання часопису «Братский вестник» – офіційного органу ВРЄХБ, який виходив із січня 1945 р. [23, с. 193–194].

Незареєстровані п'ятидесятницькі громади офіційна влада змушувала до злиття з діючими узаконеними громадами ЄХБ. Під час проведення офіційною владою форсованої атеїзації релігійна сфера життя потрапила під особливий контроль і пресинг. Наприклад, аби виготовити офіційну печатку і штамп старший пресвітер мав клопотати про дозвіл перед уповноваженим Ради у справах релігійних культів при РНК СРСР по Ровенській області. Останній після отримання ескізів із Москви мав їх

завірити і тільки після цього узгодити питання із начальником НКВС у м. Ровно. Лише після такої складної процедури уповноважений видавав старшому пресвітеру області довіреність для здійснення замовлення на виготовлення печатки й штампа та їх отримання [1, арк. 15; 1, с. 18].

Також, чималих складнощів релігійним громадам завдавала на перший погляд звичайна процедура – зміна адреси молитовного будинку. Владні органи всіляко ускладнювали цей процес, відтак громада була змушена надавати обласному уповноваженому Ради у справах релігійних культів цілу низку документів: «обґрунтовану» заяву за підписами повного складу двадцятки, договір про оренду нового приміщення, довідку санітарної та протипожежної інспекції про належний стан приміщення та клопотання старшого пресвітера області. Після отримання даних документів уповноважений мав з'ясувати мотивацію зміни громадою адреси молитовного будинку, чи справді особи, що підписували заяву зареєстровані як члени двадцятки громади, перевірити чи не було здійснено порушень радянського законодавства про культу членами громади, тощо. Лише після вищевказаного уповноважений візував документи і направляв їх Раді у справах релігійних культів при РМ СРСР по УРСР. До часу отримання позитивної відповіді релігійній громаді не дозволялося проводити молитовні зібрання [2, арк. 341].

Доволі складним був процес включення нових осіб до складу органу самоуправління релігійної громади – двадцятки [2, арк. 349; 2 арк. 360]. Обласні уповноважені періодично отримували від керівництва Ради у справах релігійних культів роз'яснення про те, що склад двадцятки не може бути переобраним. Вважалося, що двадцятка є ініціативною групою (фундаторами) релігійної громади, куди входили усі віруючі, які підписали заяву про відкриття молитовного будинку. Вона мала відповідати за дотримання релігійною громадою законодавства про культу. Розпуск двадцятки вважався рівнозначним зняттю релігійної громади із реєстрації та міг бути здійсненим лише уповноваженим Ради у справах релігійних культів за рішенням облвиконкому і Ради у справах релігійних культів при РМ СРСР [2, арк. 370].

Часто молитовні приміщення населених пунктів за рішенням облвиконкомів та підтвердженням Ради у справах релігійних культів при РМ СРСР місцева влада передавала з правом на переобладнання селищним та сільським радам з метою використання їх під школи, сільські клуби, бібліотеки, будинки культури, кінотеатри, державні приміщення, склади та інше. Так, у 1946 р. у приміщенні молитовного будинку с. Велике Вербче Степанського району була розміщена школа, а молитовний будинок с. Ясногорка Клесівського району, будівництво якого громада тоді тільки завершувала, відібрали у громади відповідно до рішення голови райвиконкому [1, арк. 61; 4, арк. 1–1 зв.; 4, арк. 38; 4, арк. 53].

Найвищим керівництвом комуністичної партії УРСР практикувався так званий «обмін досвідом роботи» між уповноваженими Ради у справах релігійних культів різних рівнів і областей. Зокрема, у Ровенській області з цією метою у 1954 р. перебував уповноважений Ради у справах релігійних культів по Чернівецькій області Уричов П.С. [2, арк. 329]. Мали місце також порушення з боку обласних уповноважених таємниці листування релігійних громад у цілому та їх членів, особливо якщо листи надходили із-за кордону [2, арк. 372].

Всупереч тиску з боку органів офіційної влади діяльність протестантських релігійних громад не припинялася. Разом з тим, внаслідок штучної об'єднаності протестантських течій у СХБ, помітними ставали певні відцентрові тенденції. Тоді ж, протестантські утворення втрачали свою відносну стабільність внаслідок розколів у їх керівному апараті, і як наслідок – поступово подрібнювалися на численні угруповання. Відбувалося також розмежування рядових віруючих, послаблювалися внутрішні резерви для подальшого формування церковних інститутів. Внаслідок атеїзаційної роботи, посилювалися антисуспільні настрої у протестантському середовищі. Усе це позначилося на зниженні активності релігійних спільнот у громадському і культурному житті.

Належність до незареєстрованої громади позбавляла віруючих сподівань на реальну участь у суспільних процесах, робила її декларованою. Протестантові складно було отримати вищу освіту, керівну посаду, високий професійний розряд, публічну подяку та матеріальну винагороду за працю хоча віруючі протестанти вирізнялися з-поміж інших своєю дисциплінованістю, ретельним виконанням обов'язків. Протестант практично був позбавлений права на анонімність свого сумління [16, с. 301].

Внаслідок такої політики у 50-х роках у звітах уповноважених Ради зустрічається інформація щодо збільшення кількості «неписемних осіб» серед членів протестантських громад. У таких документах зазначалося, що контингент віруючих в основному складається із неписемних чи малописемних осіб (і це в умовах всезагального обов'язкового навчання населення). Якщо ж траплялося, що у громаді були особи із середньою або вищою освітою – вони потрапляли під пильний контроль керівництва Ради, які ретельно вивчали їх біографії (який статус займає у громаді, роль та вплив, навчальний заклад у якому здобувалася освіта, місце служби чи роботи, посада, ставлення до виробничої діяльності, до участі у громадській роботі, тощо) [2, арк. 254].

Від протестантських пресвітерів офіційна влада вимагала щоквартальні звіти про кількість, склад, місце роботи і проживання всіх членів громад, їх конкретні прізвища й адреси. Такі ж звіти надавав уповноваженому у справах релігійних культів при РМ УРСР уповноважений по Ровенській області. У них обов'язково мали бути відомості про служителів культу незареєстрованих громад, але взятих на

«списочний» облік (пресвітери, проповідники, благовісники, духовні учителі, помічники, дякони: їх сан, рік і місце народження, сповідуваний культ, освіта, адреса, фактична діяльність) [2, арк. 64].

Кожна реєстраційна справа релігійної громади містила анкети та автобіографії пресвітера, дякона, регента, членів ревізійної комісії і виконавчого органу. Обов'язковими були наступні пункти: з якого року виступає з проповіддю із кафедри молитовного будинку, чи був пресвітером, детальний перерахунок попередньої служби або роботи, місце проживання, чи обирався у склад керівників релігійної громади, соціальне становище у суспільстві, чи знаходився на окупованій німцями території та чим займався під час окупації, наявність судимості [2, арк. 224].

Із метою кращого контролю та для пошуку можливості аргументувати атеїзаційні дії, офіційна влада тримала під пильною увагою суворо статистику молоді, яка входила до громад ЄХБ. На особливому місці стояло питання про кількість хрещених осіб віком до 25 років [2, арк. 315]. Молодих представників громад все частіше виключали із навчальних закладів через релігійні переконання. Основними завданнями владних структур було не допускати на молитовні зібрання дітей, обмежити місіонерську діяльність, а ще краще – зовсім її припинити, збільшити випробувальний термін для тих, хто готується до хрещення, не допустити хрещення студентів та військовослужбовців і звести до мінімуму хрещення молоді у цілому. Пресвітерам рекомендувалося аби молодь, яка бажала прийняти хрещення, не допускати до цього доки не ствердиться думка, що молоді люди «цілком переконані у євангельському вченні», що вони закінчили навчатися у школі, відбули військову службу, працевлаштувалися, тощо [2, арк. 324].

Натомість, базуючись на релігійних переконаннях, з боку протестантів мали місце відмови людей призовного віку від військової служби, складання ними присяги та взяття у руки зброї. За такі прояви («вільності») передбачалося покарання, в тому числі і шляхом судових вироків [2, арк. 362].

Пресвітерів зареєстрованих громад ЄХБ влада на місцях мобілізувала на різні роботи: заготівлю та вивіз лісу, сінокоси, тощо. Хоча згідно радянського законодавства про релігійні культу пресвітери, що мали довідки про реєстрацію, а відтак – дозвіл на відправи богослужінь і треб у громаді, звільнялися від усіх додаткових видів робіт [1, арк. 80; 4, арк. 31–31 зв.].

Зареєстрованим у Союзі ЄХБ п'ятидесятницьким громадам заборонялося видавати п'ятидесятницьку літературу, відкривати окремі навчальні заклади, створювати власну церковну структуру. Підкреслимо, що у другій половині 40–50 роках ХХ ст. дефіцитом означилася духовна література. Офіційна влада не бажала давати дозвіл на друкування духовної літератури у державних друкарнях, а церква не мала права здійснювати

видавничу діяльність власними силами. Відтак, катастрофічно не вистачало Біблій, Нових Заповітів не тільки для пересічних віруючих, а й для священнослужителів та проповідників. Лише у 1957 р. після неодноразових прохань з боку ВР ЄХБ світська влада дозволила надрукувати у державній друкарні десять тисяч примірників Біблії. Це звичайно не задовольняло існуючі потреби, але водночас віруючими громадянами сприймалося як визначна подія.

У радянській пресі та численній атеїстичній літературі досліджуваного періоду віддзеркалювалася відверта кампанія проти релігійних течій та їх представників. Ще болісніше ситуація склалася у віросповідній сфері, де за умовами об'єднання п'ятидесятники та інші протестантські течії змушені були офіційно відмовитися від окремих своїх базових елементів культу (наприклад, омовення ніг) [6, арк. 6; 2, арк. 237].

Так, послідовники однієї з громад п'ятидесятників (ХВС) у Ровенській області в заяві до уповноваженого наголосили, що не згодні відмовитися від обряду ритуального очищення водою частин тіла перед здійсненням священних дій, вечері любові в четвер перед Пасхою, глосолалії (розмова віруючого з Богом «іноязиками» при сходженні на нього Духа Святого), пророцтв і ін. [6, арк. 3; 17, с. 113]. Водночас, релігійні громади змушені були йти на компроміс аби узаконити свою діяльність, уберегти віруючих від переслідувань. Входження до Союзу ЄХБ давало змогу п'ятидесятникам вирішувати питання свого офіційного статусу. На нараді ВР ЄХБ у серпні 1959 р. було зазначено, що за період із 1945 р. до Союзу євангельських християн-баптистів на території СРСР приєдналося понад 25 тисяч п'ятидесятників [18].

Загалом, перебування у Союзі ЄХБ різних протестантських течій у Ровенській області у другій половині 40–50 роках ХХ ст. з одного боку інтегрувало їх, а з другого – стимулювало внутрішні резерви на самозбереження течій, чистоти їх віровчення, культу та ідентичності.

Джерела та література

1. Державний архів Рівненської області (далі Держархів Рівненської обл.): Ф.: Р-204. – Оп. 12. – Спр. 1.
2. Держархів Рівненської обл.: Ф.: Р-204. – Оп. 12. – Спр. 2.
3. Держархів Рівненської обл.: Ф.: Р-204. – Оп. 12. – Спр. 3.
4. Держархів Рівненської обл.: Ф.: Р-204. – Оп. 12. – Спр. 4.
5. Держархів Рівненської обл.: Ф.: Р-204. – Оп. 12. – Спр. 11.
6. Держархів Рівненської обл.: Ф.: Р-204. – Оп. 12. – Спр. 13.
7. Держархів Рівненської обл.: Ф.: Р-204. – Оп. 12. – Спр. 14.
8. Держархів Рівненської обл.: Ф.: Р-204. – Оп. 12. – Спр. 27.
9. Держархів Рівненської обл.: Ф.: Р-204. – Оп. 12. – Спр. 43.
10. Держархів Рівненської обл.: Ф.: Р-204. – Оп. 12. – Спр. 46.
11. Держархів Рівненської обл.: Ф.: Р-204. – Оп. 12. – Спр. 50.
12. Держархів Рівненської обл.: Ф.: Р-204. – Оп. 12. – Спр. 51.
13. Держархів Рівненської обл.: Ф.: Р-2771. – Оп. 2. – Спр. 2071

14. Держархів Рівненської обл.: Ф.: Р-2771. – Оп. 2. – Спр. 2248
15. Історія релігії в Україні / За ред. професорів А. Колодного і П. Яроцького. – К.: «Знання», 1999. – 735 с.
16. Любашенко В. Історія протестантизму в Україні. / В. Любашенко. – Львів: Просвіта, 1995. – 350 с.
17. Релігієзнавчий словник / За ред. професорів А. Колодного і Б. Лобовика. – К.: Четверта хвиля, 1996. – 392 с.
18. Решетников Ю., Санников С. Обзор истории евангельско-баптистского братства в Украине: [Электронный ресурс] / Ю. Решетников, С. Санников. – Одесса: Богомыслие, 2000. – 246 с. Режим доступа: <http://ecbuua.info>.
19. Рівненський обласний краєзнавчий музей (далі РКМ): VIII – Д. – 2575.
20. РКМ: VIII – Д. – 1779.
21. РКМ: VIII – Д. – 1586/1.
22. РКМ: VIII – Д. – 1976.
23. Савинский С.Н. История Евангельских христиан-баптистов Украины, России, Белоруссии (1917–1967). ч. 2. / С. Н. Савинский. – Санкт-Петербург: «Библия для всех». – 2001. – 417 с.

УДК: 329.361 (477.8)

Оксана Ворон, Олена Ворон

ХРИСТИАНСЬКІ КОНФЕСІЇ НА РІВНЕНЩИНІ У 50-70-Х РОКАХ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті розглядаються становище та особливості функціонування християнських конфесій на Рівненщині у 50-60-х роках ХХ століття. Аналізуються основні методи боротьби з релігією, що мали місце у межах Рівненської області.

Ключові слова: християнські конфесії, антирелігійна політика, радянська влада, релігійні організації, Російська православна церква, римо-католики, православні, протестантські релігійні громади.

Ворон Елена Петровна, Ворон Оксана Петровна. Христианские конфессии на Ровенищине у 50-70-х годах ХХ столетия.

В статье рассматриваются особенности функционирования и состояния христианских канфессий на Ровенищине у 50-60-х гг. ХХ столетия. Рассматриваются и анализируются основные методы борьбы с религией, которые имели место в пределах Ровенской области.

Ключевые слова: христианские конфессии, антирелигиозная политика, советская власть, религиозные организации, Русская православная церковь, римо-католики, православные, протестантские религиозные организации.

Olena Petrivna Voron, Oksana Petrivna Voron. Christians confessional of Rivne region in 50-s–60-s of XX c.

The article looks in of peculiarity functional Christian's confessional in Rivne region in 50-s–60-s of XX c. It studies and analyzes the main methods of this campaign applied in Rivne region.

З М І С Т

NOTA BENE

С.С. Троян «ЗМІНА ПАРАДИГМ» У СУЧАСНІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ: ОРІЄНТАЛІЗМ І ПОСТКОЛОНІАЛЬНИЙ ДИСКУРС	3
В.В. Долід ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ КАТЕГОРІЇ «ПОСТКОЛОНІАЛІЗМ»	20

ПРОБЛЕМИ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ В НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ

Р.М. Шеретюк СТАНОВИЩЕ ГРЕКО-УНІАТСЬКОЇ ЦЕРКВИ НАПЕРЕДОДНІ ПОДІЛІВ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ	29
О.П. Прищепя БІБЛІОТЕКИ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ У ПОШИРЕННІ КНИЖОК В ОСВІТНЬО-КУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРІ ПОВІТОВИХ МІСТ ПРАВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ ТА ЇХ КНИЖКОВИЙ РЕПЕРТУАР (XIX – ПОЧАТОК ХХ СТ.)	40
О.М. Приймак СОЦІАЛЬНІ ПОРТРЕТИ ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКОГО СЕЛЯНСТВА КІНЦЯ XIX – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТЬ	54
В.А. Добровичинська ПОВЕРНЕННЯ ІЗ ЗАБУТТЯ: ЖИТТЯ І ДІЯЛЬНІСТЬ НАДІЇ ШУЛЬГИНОЇ-ІЩУК (1888–1979 рр.)	64
С.П. Журавльова ТОРГІВЛЯ УКРАЇНИ З ДЕРЖАВАМИ СХОДУ В 20-Х РОКАХ ХХ СТ.	75
Л.Л. Бабенко СПЕЦОПЕРАЦІЇ РАДЯНСЬКИХ ОРГАНІВ ДЕРЖБЕЗПЕКИ ПО ЛІКВІДАЦІЇ ЦЕРКОВНО-РЕЛІГІЙНОГО ПІДПІЛЛЯ У 1930-х – НА ПОЧАТКУ 1950-х РОКІВ	85
С.О. Білан КАДРОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА У 30-Х РР. ХХ СТ.	97
О. Ночовний РОЛЬ ПОСТІЙНИХ КОМІСІЙ У ДІЯЛЬНОСТІ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНСЬКОЇ РСР	106
Л.І. Бородинська СОЦІАЛЬНА ТА ПРОСВІТНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ПРОТЕСТАНТІВ-УКРАЇНЦІВ У СЕРЕДОВИЩІ СЛОВ'ЯНСЬКИХ НАРОДІВ У 40 РОКАХ ХХ СТ.	122
Т.О. Карпукхіна ДИНАМІКА ПРОЦЕСУ ДЕПОРТАЦІЇ УКРАЇНЦІВ З ПОЛЬЩІ (1944-1946 рр.)	131
Л.В. Заглинська, Т.В. Гоголь ІСТОРИКО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЗАСАД РИНКОВОГО ГОСПОДАРСТВА В УКРАЇНІ В 90-ТІ РОКИ ХХ СТ.	139

К. Круглик
РЕЛІГІЙНІ ПРАКТИКИ В СИСТЕМІ СВИТОГЛЯДНИХ
ПРІОРИТЕТІВ ПРАВОСЛАВНИХ ВІРУЮЧИХ 149

ІСТОРИКО-КРАСЗНАВЧИЙ НАУКОВИЙ ДИСКУРС

О.В. Білявцева
СВЯТО-ТРОЇЦЬКИЙ МЕЖИРИЦЬКИЙ ТА СВЯТО-УСПЕНСЬКИЙ
ГОЩАНСЬКИЙ ЧОЛОВІЧИ МОНАСТИРІ У КОНТЕКСТІ
ДУХОВНО-КУЛЬТУРНОГО РОЗВИТКУ РІВНЕНЩИНИ160
О.П. Шмид
ПОЛЯКИ НА ВОЛИНІ: ПОМІЩИЦЬКО-СЕЛЯНСЬКА
КОЛОНІЗАЦІЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.169
Я.П. Цецик
РОЛЬ МОНАРХІЧНИХ ПОЛІТИЧНИХ СТРУКТУР У ПОСИЛЕННІ
НАПРУГИ В СФЕРІ МІЖНАЦІОНАЛЬНИХ ВІДНОСИН
У ВОЛИНСЬКІЙ ГУБЕРНІІ НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ186
В.Р. Бернацький
СЕКТАНСЬКИЙ РУХ НА ВОЛИНІ-ЖИТОМИРЩИНІ
У 1920-Х РР.: СФЕРИ ВПЛИВУ І ПРОБЛЕМА ІДЕНТИФІКАЦІЇ 195
Р.П. Давидюк
ЕВОЛЮЦІЯ НАЦІОНАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧНОГО РУХУ
НА ВОЛИНІ У 20-Х РР. ХХ СТ. 203
А.А. Вавринюк
OSADNICTWO WOJSKOWE I JEDNOSTKI WOJSKA POLSKIEGO
NA WOŁYŃNIU W LATACH 1920 – 1939 213
К.І.Якуніна
ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СЕКТАНСЬКОГО РУХУ
НА ВОЛИНІ ТА ЖИТОМИРЩИНІ У 1940–1970-Х РР. 226
К.П. Абрамчук
ОСОБЛИВОСТІ НІМЕЦЬКОЇ ПОЛІТИКИ НАБОРУ
ТА ПРИМУСОВОЇ ДЕПОРТАЦІЇ РОБІТНИКІВ
З ТЕРИТОРІЇ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ (1941 – 1945 РР.) 234
Р. Михальчук
АНТИСЕМІТИЗМ ЛЕГАЛЬНОЇ ПРЕСИ РІВНЕНЩИНИ
(1941-1943 РР.): ЄВРЕЇ У СВІТОВІЙ ІСТОРІЇ 241
В.Р. Данильчук
ОСТАРБАЙТЕРИ ЯК ОБ'ЄКТ РЕПРЕСІЙ РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ252
І.І. Булига
ПРОТЕСТАНТСЬКІ КОНФЕСІЇ І ДЕРЖАВНА ВЛАДА
НА ВОЛИНІ (1944-1945 РР.)260
М. Романюк
БОРОТЬБА ОРГАНІВ РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ ПРОТИ ПІДПІЛЛЯ
ОУН ТА ВІДДІЛІВ УПА ЗОЛОЧІВСЬКОЇ ОКРУГИ (1944-1946) 268
Т. Ісічук
ЗАГАЛЬНІ РИСИ І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПРОТЕСТАНТИЗМУ
НА РІВНЕНЩИНІ (ДРУГА ПОЛОВИНА 40–50 РОКІВ ХХ СТ.) 286

Оксана Ворон, Олена Ворон ХРИСТИАНСЬКІ КОНФЕСІЇ НА РІВНЕНЩИНІ У 50-70-Х РОКАХ ХХ СТОЛІТТЯ	295
Л.М. Ларькіна ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛОЖЕНЬ ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ДІЯЛЬНОСТІ КОМІСІЇ СПРІЯННЯ НА ПРИКЛАДІ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ	310
С.В. Виткалов З ІСТОРІЇ ВОЛИНСЬКОГО ОБРАЗОТВОРЕННЯ	320
Б.А. Прищепа ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ АРХЕОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ВОЛИНСЬКИХ МІСТ ЕПОХИ КИЇВСЬКОЇ РУСИ У 1991–2010 РР.	327

ПРОБЛЕМИ ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ І МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН: НАУКОВИЙ ДИСКУРС

Т.М. Кузьма ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ІСТОРІЇ ЛАТИНСЬКОЇ АМЕРИКИ В КОНТЕКСТІ КОЛОНІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ДЕРЖАВ СЕРЕДИНИ ХІХ СТ.	345
Р.М. Постолюк ІНСТИТУТИ ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ І ПОЛІТИЧНИХ ВИБОРІВ ЯК ЧИННИКИ ЕВОЛЮЦІЇ ДЕМОКРАТИЧНИХ ТРАДИЦІЙ ЧЕСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА (ДР. ПОЛ. ХІХ – ПОЧ. ХХ СТ.)	352
Л.І. Валюх ПОЗИЦІЯ ЛІБЕРАЛЬНОГО УРЯДУ ГЛАДСТОНА ЩОДО НІМЕЦЬКОЇ КОЛОНІАЛЬНОЇ ЕКСПАНСІЇ У СХІДНІЙ АФРИЦІ (1884 – 1885 РР.)	358
З.В. Священко ПИТАННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ СЕЛЯНАМИ У ПРОЕКТІ АГРАРНОЇ РЕФОРМИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОМІСІЇ МІНІСТЕРСТВА ВНУТРІШНІХ СПРАВ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ.....	367
О.А. Бундак РЕАНІМАЦІЯ ЧИ СТВОРЕННЯ ВСЕРОСІЙСЬКОГО СЕЛЯНСЬКОГО СОЮЗУ В 1917 РОЦІ	376
Г.Я. Невинна «НІМЕЦЬКЕ ПИТАННЯ» У ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ ФІНЛЯНДІЇ В 30-ТІ РР. ХХ СТОЛІТТЯ.....	385
Т.М. Самсонюк ПОЛЬСЬКА ВІЙСЬКОВА РОЗВІДКА НАПЕРЕДОДНІ ТА ПІД ЧАС ПЕРШОГО ЕТАПУ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ (1938-1941 РР.)	391
О.В. Каплюк ЧЕСЬКИЙ ТА СЛОВАЦЬКИЙ ЛЕГІОН У СКЛАДІ ВІЙСЬКА ПОЛЬСЬКОГО	402
В.Ю. Лесняк ПОЛІТИКО-ПРАВОВИЙ СТАТУС КОРТЕСІВ У СИСТЕМІ ВЛАДИ ФРАНКІСТСЬКОЇ ІСПАНІЇ (1939-1975)	410

И.И. Маслова	
УРОКИ «ВОСТОЧНОГО ПОХОДА» ГИТЛЕРА В ОЦЕНКАХ ИДЕОЛОГОВ НАЦИЗМА И ГЕНЕРАЛОВ ВЕРМАХТА	423
Т. Пилипович	
УКРАЇНЦІ-ВОЯКИ АРМІЇ ГЕНЕРАЛА АНДЕРСА (2-ГО ПОЛЬСЬКОГО КОРПУСУ) В БИТВІ ПІД МОНТЕ-КАССІНО	437
В.І. Дубей	
ВПЛИВ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ НА КООРДИНАЦІЮ МІЖНАРОДНИХ АВТОМОБІЛЬНИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ В ЄВРОПІ	447
І.О. Десятничук	
ОСОБЛИВОСТІ РЕФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ ЧЕХОСЛОВАЧЧИНИ НАПРИКІНЦІ 60-Х РР. ХХ СТ.: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА	454
І. Філіпчук	
«ПРАЗЬКА ВЕСНА» ЙОСИФА СМРКОВСЬКОГО	466
А.В. Слесаренко	
ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ «ПАРАЛЕЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ» В ЧЕХОСЛОВАЧЧИНІ (1970-1980-ТІ РОКИ)	472
О.І. Санжаревський	
ВОЄННО-ПОЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ СТАНОВЛЕННЯ ВЗАЄМИН РЕСПУБЛІКИ БІЛОРУСЬ ТА НАТО В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ 90-Х РР. ХХ СТОЛІТТЯ	481
Marek Motyka	
ZMIANY KULTUROWE WOBEC SUBSTANCJI PSYCHOAKTYWNYCH W POLSCE NA PRZEŁOMIE XX I XXI WIEKU	488

ПРОБЛЕМИ ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВА ТА ІСТОРІОГРАФІЇ

С.Н. Грипич	
ТАЄМНИЦІ БІБЛІОТЕКИ ЯРОСЛАВА МУДРОГО: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ	505
Л.М. Шугасва	
ФОРМУВАННЯ ДУХОВНОГО ХРИСТІЯНСТВА ЯК СКЛАДНОЇ КОНФЕСІЙНОЇ СПІЛЬНОТИ ПРАВОСЛАВНОГО КОРЕНЯ	512
Л.М. Казначєєва	
ВОЛИНСЬКЕ ДВОРЯНСЬКЕ ЗІБРАННЯ: ІСТОРІОГРАФІЇ ПРОБЛЕМИ	519
П.О.Савчук	
ВСЕСВІТНЯ І ВІТЧИЗНЯНА ІСТОРІЯ У ТВОРЧОСТІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА	529
М.Б. Шатрова	
ІСТОРІОГРАФІЯ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ВИДАВНИЧОЇ СПРАВИ УКРАЇНИ В ГАЛУЗІ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТОЛІТТЯ)	538
Н.В. Плюта	
ПОЛІТИЧНА БОРОТЬБА У ФРАНЦІЇ З ПИТАНЬ КОЛОНІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В АФРИЦІ КІНЕЦЬ ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТОЛІТТЯ: ІСТОРІОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ	548

Mirosław A. Michalski ROLA RELIGII W KSZTAŁTOWANIU OSOBOWOŚCI – CHARAKTERU W MYŚLI PEDAGOGICZNEJ WITOLDA RUBCZYŃSKIEGO	568
О.П. Постельжук УКРАЇНСЬКА ІСТОРІОГРАФІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ УГODOBСЬКИХ ПАРТІЙ ТА ОРГАНІЗАЦІЙ МІЖВОЄННОЇ ПОЛЬЩІ	577
В. Гарматны ГІСТАРЫЯГРАФІЯ АГРАРНАЙ ПАЛІТЫКІ ПОЛЬСЬКІХ УЛАД НА ТЭРЫТОРЫІ ЗАХОДНЯЙ БЕЛАРУСІ ў 1921-1939 гг.	594
Л. Трачук ЕВОЛЮЦІЯ БІБЛІОГРАФІЧНОГО ІНФОРМУВАННЯ: ІСТОРІОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ	608
Т.І. Гуменюк ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЛІТЕРАТУРНОГО ПРОЦЕСУ ЗАХІДНИХ ОБЛАСТЕЙ УРСР ПРОТЯГОМ 1944 – 1985 РР.: ІСТОРІОГРАФІЧНІ ОЦІНКИ	622
В.В. Надольська ІНФОРМАТИЗАЦІЯ АРХІВНОЇ ГАЛУЗІ В ПОСТРАДІАНСЬКИХ КРАЇНАХ: ЗДОБУТКИ І ПРОБЛЕМИ	632
А.М. Киридон ДЕРЖАВНО-ЦЕРКОВНІ ВІДНОСИНИ В УКРАЇНІ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНА РЕФЛЕКСІЯ	640
С. Баханова ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКА НАРОДНА РЕСПУБЛІКА У СУЧАСНИХ ШКІЛЬНИХ ПІДРУЧНИКАХ З ІСТОРІЇ	655
М.І. Ярмоленко СОЦІОКУЛЬТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПОЛЬСЬКОЇ МОВИ В НЕЗАЛЕЖНІЙ УКРАЇНІ	667
РЕЦЕНЗІЇ, АНОТАЦІЇ, ОГЛЯДИ	
Р.П. Давидюк УКРАЇНСЬКЕ ПИТАННЯ І ПОЛІТИКА ПРОМЕТЕЇЗМУ ДРУГОЇ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ (Рец.: Комар В. Концепція прометеїзму в політиці Польщі (1921-1939 рр.) / Володимир Комар. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2011. – 360 с.)	674
С.С. Троян ПРОЕКТИ НАЦІОТВОРЕННЯ В КОМПАРАТИВНОМУ ІСТОРІЧНОМУ ДИСКУРСІ (Рец.: Земський Ю. С. Польська, російська та українська еліти в змаганнях за Правобережну Україну середини ХІХ століття / Юрій Сергійович Земський. – Хмельницький, 2011. – 350 с.)	677
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	680
ЗМІСТ	684

Наукове видання

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету

Збірник наукових праць

Випуск 23

Відповідальний за підготовку збірника до видання – С.С.Троян

Комп'ютерна верстка – Третяк О.Ю.

Обкладинка – Самсонюк В.Б.

Підписано до друку 21. 06. 2012 р. Папір офсетний.

Гарнітура «Times New Roman». Наклад 100.

Обліково-видавничих аркушів 30,00.

Віддруковано засобами оперативної поліграфії

ПП Самборський І.О., вул. Толстого, 3, м. Рівне, Україна, 33028.

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії:

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету: Збірник наукових праць. – Рівне: РДГУ, 2012. – Випуск 23. – 688 с.